

Зашто се нисам вратила у Београд

Пише: Славенка Дракулић
недеља, 15 март 2009 15:46

(Политика, 28.02.2009)

Био је први дан пролећа, хладан ветар је дувао низ Маријанхилферштрасе у Бечу. Начула сам разговор троје младих људи. Разговарали су на српском о неком догађају којем су присуствовали и Бошњаци и Хрвати. Оно што ми је привукло пажњу није био њихов језик *пер се*, данас се он често може чути у метроу и на улицама Беча. Пажњу ми је привукао израз који је један од њих употребио: „*Нисам очекивао да ће тамо бити толико људи који говоре нашим језиком*”

, рекао је. Било ми је јасно да под „нашим језиком” не подразумева ниједан посебан језик, на пример српски, бошњачки или хрватски. Напротив, ствар је била у томе да је млади човек „наш језик” рекао намерно, то јест *уместо*

да га назове његовим правим именом, као што би било политички коректно. Урадио је то зато што је „наш језик” израз којим се избеглице и имигранти – илити мешовита група људи из бивше Југославије који се срећу у иностранству – служе као *именом*

за различите језике на којима комуницирају.

Ствар је у томе што језик на којем су се они споразумевали више нема јединствено име. То није српскохрватски одраније. Зато, када је онај младић рекао *наш језик*, урадио је то да би означио најмањи заједнички именитељ, који се успоставио као нека врста норме после свих ратова у бившој Југославији. И заиста, он служи као кодно име које указује на добре намере; нисмо непријатељи, још увек можемо да се разумемо, упркос свему што се догодило.

На сопствено изненађење, осетила сам неку врсту физичке реакције на те речи, као да ме преплављује талас топлоте. Ова млађарија комуницира на како-год-се-звао језику, а то је најважније мислила сам, гледајући их како жустро корачају, све троје обучени у црну урбану одећу. Били су тако млади, обични тинејџери, у ствари. Вероватно су дошли из Србије у Беч као туристи.

Зашто се нисам вратила у Београд

Пише: Славенка Дракулић
недеља, 15 март 2009 15:46

Али, одједном ме је спознаја да су тако млади, да припадају генерацији која је расла после избијања ратова у Југославији погодила као ударац у стомак. Можда су чак рођени после моје последње посете Београду пре седамнаест година?

Чувши их тог првог дана пролећа, схватила сам да је читава једна генерација одрасла откако сам последњи пут била тамо.

Док су пролазили поред мене, на површину је поново избила необична мешавина кривице и узнемирености, која ме обузима с времена на време. Колико су ме пута у последњих седамнаест година позвали у Београд? Моји пријатељи, мој издавач, организатори разних међународних конференција и институти разних врста? А ја бих сваки пут пронашла прихватљив начин да одбијем, да љубазно не прихватим позив. Никада ми није понестало изговора.

Као да се исцрпео, ветар је попустио и ја сам успорила. Нисам могла да изнова себи не поставим исто старо питање: зашто нисам посетила Београд ниједном за све те године? Када би ме пријатељи упитали то исто, обично бих одговорила да не знам. Знам да сам осећала узнемиреност на помисао да поново одем тамо и да сам нарочито избегавала Београд након што је почео рат, као да је сам град постао метафора за њега.

Кофер тежак седамнаест година

Због чега сам била тако узнемирена? Због „њих“? Због онога што су „они“ учинили „нама“? Или, због онога што су Срби учинили себи? Можда зато што сам се суочавала са питањима са којима нисам желела да се суочим? Била сам свесна да ћу морати да путујем тамо, носећи са собом бремене тих седамнаест година као тежак кофер. Ако бих морала да га отворим, лица, успомене, слике, речи – све би то искочило из њега. Ко би то сакупио и вратио у кофер? Ипак, то што сам одлагала то путовање толико, да је у међувремену у Србији одрасла читава нова генерација, наједном ми се учинило чудним. Као да тога нисам била потпуно свесна док нисам чула разговор на Маријехилферштрассе, који је активирао познати осећај узнемирености.

Сећам се да сам последњи пут била у Београду у јуну 1991, мало пре него што је Хрватска прогласила независност. Можда се неко од оно троје младих родило баш тада,

Зашто се нисам вратила у Београд

Пише: Славенка Дракулић
недеља, 15 март 2009 15:46

баш тог месеца. Можда девојка? Можда се родила у породици која живи у центру, близу железничке станице, баш као моја другарица Мирјана, код које сам одсела. Можда је њена мајка куповала хлеб у истој оближњој пекари и ишла на Каленић пијацу суботом ујутру.

Онда је моја пријатељица Мирјана умрла од тешке болести. Други пријатељ, Борис, онај са којим сам пила кафу последњег дана моје посете, оженио се. Када сам се видела с њим десет година касније на Франкфуртском аеродрому, његов син је већ ишао у школу. А Ана, још једна пријатељица, отишла је из Београда и најпре се преселила у Париз, а затим у Сарајево. Љубица је отишла у Словенију, затим у Шведску, па у Белгију, а вратила се тек недавно, уморна од лутања. Један колега, новинар који је веома често долазио у Загреб, постао је министар информисања у влади Слободана Милошевића. Други колега је постао директор српске националне телевизије – главне машине ратне пропаганде. А трећи је пратио Ратка Младића у Сребреницу и забележио његов смртоносни тријумф.

У међувремену су делићи информација стизали као доказ да смо се променили, да је овај или онај пријатељ постао... а шта то? Непријатељ? Или, толико другачија особа да се више није могао препознати, као министар, писац националистичке прозе, гласноговорник мржње? Јесам ли их заиста познавала? Може ли било ко заиста да познаје људе, да им верује? То су депресивна питања, јер показују људску природу као ружну. Гледајући се у огледалу, потражила сам знакове промене. Страх од других је истовремено страх од себе.

Знала сам да ће одлазак у Београд вратити напола заборављене слике и осећања. Као што су речи муслиманке из Сребренице чијег је сина заклао српски војник у њеном наручју: *Била сам приморана да пијем крв сопственог сина*, рекла је. Њене речи су већ тринаест година закопане у мом сећању.

Као што је фотографија на насловној страници сарајевског часописа *Дани*, на којој је младић одевен у фармерице, патике и белу мајицу, који се нагиње преко неке шипке. Не би било ничега необичног на тој фотографији да није било огромне рупе на месту на којем би требало да су његове груди. Како је чудна, помислила сам кад сам је видела, та рупа на његовом телу кроз коју се могла видети гвоздена шипка. Намерно сам усредсредила пажњу на ту шипку, зато што је на тај начин читава сцена изгледала мање стварно...

Нелагодност повратка

Да ли и ја, као и сви други, желим да поштедим себе суочавања са осећањима према бившим пријатељима у Београду, тиме што мислим да је боље да се држим на одстојању, да не одлазим тамо? С друге стране, зашто би одлазак у Београд био другачији од повратка у, рецимо, Загреб? Напротив, тамо сам морала да се суочим са истом врстом људи – старим пријатељима и колегама који су постали националисти и онима који су били само опортунисти. Морала сам да се суочим са чињеницом да је много мени драгих људи отишло из земље. С те тачке гледишта, одлазак у Београд би требало да буде иста врста искуства. Али није. Ја живим и радим у Загребу, то је мој град и не постоји начин да се *не* суочим са његовом послератном стварношћу. То јест, осим ако не желим да га напустим и да се никад више не вратим.

Београд могу да избегнем, мислила сам. „Али, Београд је такође део твоје прошлости”, рекао ми је Борис кад смо се недавно видели. Пре неколико година вратио се кући у Београд из САД. Као и обично, нисмо се нашли ни у мом граду, Загребу, ни у његовом граду, Београду, него у Бечу. На некој конференцији, наравно. Причали смо о нелагодности при повратку на стара места, која су некад била наша а сада то више нису. Описао ми је своје прво путовање у Дубровник након рата. Било је болно, рекао је, али не само због носталгичних успомена на лета проведена на каменитим дубровачким улицама. Ни зато што је видео шта су бомбе учиниле том предивном средњовековном граду. Било је тужно бити тамо са свешћу да је југословенска солдатека то учинила и у *његово име*

. „Мораш да дођеш и да видиш Београд и тамошње људе. Напокон, градови су људи”, рекао је.

А онда ми је Борис показао фотографију свог сада одраслог сина, високог, згодног младића у оделу. Било ми је тешко да поверујем да је дечак којег сам срела на Франкфуртском аеродрому, и касније у њиховом дому у САД, сада студент права. Све ово се одиграло убрзо након што сам чула разговор на Маријанхилферштресе, што ме је поново подсетило да постоји читава нова генерација која ће ускоро имати право гласа. Фотографија Борисовог сина још једном ме је подсетила да се нисам суочила са постојањем те младежи. Пропустила сам нешто важно, нисам их видела како одрастају. Шта знам о њима? Да не могу да путују без виза, да не могу да виде Лондон или Париз, па чак ни Трст. Више не могу да путују ни у Букурешт или Софију.

Како је тужан и апсурдан, како је понижавајући њихов положај, размишљала сам присећајући се како је са старим црвеним југословенским пасошем моја генерација

Зашто се нисам вратила у Београд

Пише: Славенка Дракулић
недеља, 15 март 2009 15:46

путовала по читавој Европи без виза. Био је то извор поноса, *differentia specifica* у поређењу са другим земљама које су припадале совјетском блоку. Завидели су нам због тога што смо седамдесетих путовали у Италију и Француску, Велику Британију и Шведску, да беремо јагоде и зарадимо новац преко лета. Као студенткиња, три месеца сам радила у једној трговини на велико у Шведској, и вратила сам се кући са новцем за целу годину. Највише од свега су нам завидели што смо могли да купимо фармерице, fine италијанске ципеле, стране књиге и плоче. Друга страна те слободе путовања била је, међутим, то што је она постала разлог за прихватање једног политичког система, што је то била нека врста мита. Били смо подмићени да верујемо како „социјализам са људским ликом” има смисла и може да функционише. Нисмо га доводили у питање.

Шта си радио у рату, тата

На конференцији у Бечу пало ми је на памет да они клинци који су говорили српски на Маријахилферштрасе највероватније нису млади Срби из Србије; ако су заиста били из Србије, онда су спадали међу малобројне срећнике који су успели да добију визу. Недавно сам слушала расправе о проблемима младих Европљана ван ЕУ са визама. Визе је тешко добити, нарочито ако сте из Србије, а млади људи се на тај начин изолују и спречавају да виде свет – тако гласи аргумент. Зашто кажњавати младе људе због нечега што нису учинили? Чак нису били ни рођени када су почели југословенски ратови. Нису одговорни за оно што су учинили њихови очеви, рекао је један од говорника на конференцији, са љутњом у гласу.

Мада је циљ његовог говора очигледно био да изазове саосећање публике, морам да признам да ја нисам осетила ни трунку саосећања. Била сам *љута на његову љутњу*. Говорећи у име те генерације, он је наговестио да она *не заслужује* да се „Европа” тако понаша према њој. Његов аргумент је тврдио да они морају бити недужни зато што су млади. Изнервирала ме је та *претпостављена* невиност српске омладине.

Знам понешто о томе. И сама сам, са својом генерацијом, претпостављала да смо недужни зато што смо рођени након Другог светског рата. Шта смо ми могли да имамо са злочинима почињеним у време пре нашег рођења? Српска омладина се не може у потпуности упоредити са нама, зато што су се наши очеви борили у праведном, одбрамбеном и антифашистичком рату (мада мислим да би и њихови очеви у Србији тврдили исто то). Али, иако су за време Другог светског рата починили многе злочине,

Зашто се нисам вратила у Београд

Пише: Славенка Дракулић
недеља, 15 март 2009 15:46

наши очеви нису никада говорили о њима. Не кривим их, међутим, што су ћутали – сведок сам исте врсте тишине након последњих ратова у Хрватској, Босни и на Косову. Али кривим *нас* што им нисмо поставили права питања, на пример најједноставније и најтеже од свих: Шта си радио у рату, тата? На мени/нама је лежала одговорност за преиспитивање њихових оправдања и њиховог идеолошког тумачења историје. Пали смо на испиту историје зато што то нисмо урадили. На мени/нама је лежала одговорност, одговорност наредне генерације, да сазна истину о њиховом рату, који није био само антифашистички рат и комунистичка револуција – већ је то био и грађански рат. Ми смо, међутим, веровали у званичну верзију историје из школских уџбеника, зато што је тако било лакше живети. Наш став према прошлости био је један од разлога што је било тако лако покренути нове ратове деведесетих година.

Не знам много о новој генерацији у Србији, па разбијам главу једним важнијим питањем: Колико они знају о *својој* прошлости? Док сам слушала љутитог српског младића како на конференцији прича о визама, помислила сам да није у праву. Попут моје, његова генерација је такође одговорна: због тога што ћути и не пита шта се догађало пре њеног рођења, што је не занима шта су њихови очеви радили током рата, што верује да има право на визе само зато што је млада и што су јој руке чисте и што је њена ароганција оправдана. А највише због тога што нису питали *своје* родитеље зашто су им ускраћене визе. Истина је да се млада генерација Срба не може сматрати одговорном за прошлост.

Али сви они су одговорни за свој садашњи став према прошлости, зато што је то важно за њихову будућност

. То је лекција коју смо ми, генерација њихових родитеља, морали да научимо. Пошто је нисмо научили на време, морали смо да је научимо на тежи начин.

Захваљујући Борисовим мудрим речима, схватила сам да се не плашим поновног сусрета са својим пријатељима у Београду. Коначно, сретали смо се свих ових година на конференцијама и фестивалима у иностранству, и тачно знамо шта је ко од нас радио, говорио или писао током и након ратова. Познате су нам и наше грешке и неспоразуми. На пример, грешка коју сам својевремено починила и које се још стидим: било је то 1999. или 2000, чини ми се, након ужасног егзодуса косовских Албанаца, када је мој млади колега из Србије Владимир Арсенијевић написао текст под насловом „Сви смо ми Албанци”. Сећам се да ми је једна његова реченица много засметала. Арсенијевић је написао да је отишао у кухињу, отворио фрижидер и извадио хладно пиво. Док сам замишљала ту сцену, схватила сам да је „хладно пиво” просто превише. Описивао је патње житеља Косова и њихов егзодус у Албанију и Македонију, дуге колоне избеглица које корачају по немилосрдном сунцу, носећи све што су имали у неколико пластичних кеса. А он је отишао по „хладно пиво”, да гуцне мало пре него што настави да ламентира над њиховом судбином! Чак и да је попио то хладно пиво, није требало да га убацује у причу. Није требало да га меша са избеглицама, чак ни у облику његовог саосећајног есеја. И не, не можемо сви да будемо Албанци, нарочито кад један може да пије хладно

Зашто се нисам вратила у Београд

Пише: Славенка Дракулић
недеља, 15 март 2009 15:46

пиво док други покушава да побегне из ужаса. Било је нечега погрешног у овом опису, нечега дволичног. А Арсенијевић је био један од ретких српских писаца који су се борили против национализма и рата на Косову. Баш зато што сам знала да није био попут многих других, његов текст ме је разљутио много више него прича коју би написао било који националистички писац. Али, погрешила сам зато што сам га јавно критиковала због тога. Погрешила сам што сам од њега тражила да буде морално беспрекоран.

Порицање недавне прошлости

Неколико година касније, срела сам овог младог писца први пут. Било је то у Хрватској. То је висок, витак човек са дугом косом везаном у реп и благим очима. Представила сам му се и извинила се што сам га критиковала. Прихватио је моје извињење са осмехом.

И Борис и ја знамо шта су наши пријатељи и бивши пријатељи радили током рата. О сваком познанику можемо да кажемо – *баш као што и други људи то могу о својим рођацима, пријатељима и комшијама*, шта је радио у Босни и на Косову. Разлика је у томе што већина људи не жели да призна да је учествовала у ратовима. Нису сви они злочинци и убице, тако да није ствар у кривици. Али морали би да се суоче са својом одговорношћу зато што су гласали за убилачки режим, што су мислили да су само они жртве Милошевића и суперсила (напокон, зар Америка није бомбардовала Београд?), што су веровали да нема другог начина него да се подлегне националистичком притиску. Нажалост, Срби живе у порицању своје недавне прошлости. Проблем је и у томе што *у српском друштву, изгледа, не постоји жеља да се сазна истина*

.

Не смемо да ћутимо. Не смемо да понављамо сопствене грешке или грешке наших родитеља. Сви морамо да се суочимо са прошлошћу. То је обавеза свих људи који су били сведоци рата. Али и млада, послератна генерација сноси одговорност за откривање истине. Не кажњава њих ЕУ, већ њихови родитељи: визе им нису ускраћене због онога што јесу, него због онога што су њихови родитељи радили током рата. Млада генерација у данашњој Србији је изолована само зато што не ради нешто што би требало да ради – да поставља питања.

Због овога, мислим, нисам тако дуго била у Београду. Нисам могла да поднесем њихово ћутање и порицање, као што то нисам могла да прихватим ни у својој земљи.

Зашто се нисам вратила у Београд

Пише: Славенка Дракулић
недеља, 15 март 2009 15:46

(Објављено у бечком часопису „Еурозине“, превод Оље Петронић преузет са сајта "Пешчаника")